

DOCENTEN HANDLEIDING

Beste leerkracht,

In de les **Zeebonken** ga je met de leerlingen aan boord van een schip in de 17e eeuw. Tijdens deze dynamische en activerende les, leren de leerlingen over admiraals Tromp en de With en het leven aan boord. Deze les dient ter voorbereiding op een bezoek aan het Historisch Museum Den Briel in Brielle. U kunt deze les en het bezoek ook uitbreiden met een stadswandeling in dit thema, onder leiding van een verteller via storytrail.nl.

Voor de les worden de leerlingen in groepen verdeeld en krijgen zij een personage toebedeeld. Elke groep vormt de bemanning van een schip met aan het hoofd een admiraal. Op elk schip moet de bemanning gezamenlijk opdrachten vervullen, maar de personages krijgen ook afzonderlijke opdrachten.

In deze handleiding lees je hoe je deze les het beste kunt begeleiden.

Wij wensen jullie een behouden vaart.

Veel plezier!

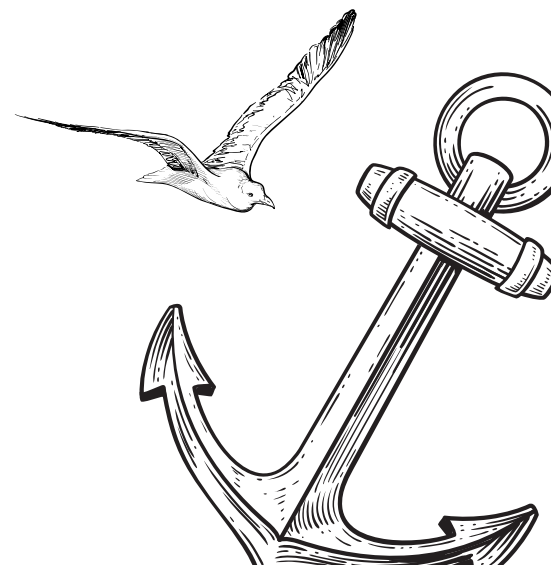
1

KERN DOELEN

- 51.** De leerlingen leren gebruik te maken van eenvoudige historische bronnen en ze leren aanduidingen van tijd en tijdsindeling te hanteren.
- 52.** De leerlingen leren over kenmerkende aspecten van de volgende tijdvakken: jagers en boeren; Grieken en Romeinen; monniken en ridders; steden en staten; ontdekkers en hervormers; regenten en vorsten; pruiken en revoluties; burgers en stoommachines; wereldoorlogen en holocaust; televisie en computer.
- 53.** De leerlingen leren over de belangrijke historische personen en gebeurtenissen uit de Nederlandse geschiedenis en kunnen die voorbeeldmatig verbinden met de wereldgeschiedenis.

Bron: Kerndoelenboekje basisonderwijs (2006)

www.rijksoverheid.nl/documenten/rapporten/2006/04/28/kerndoelenboekje

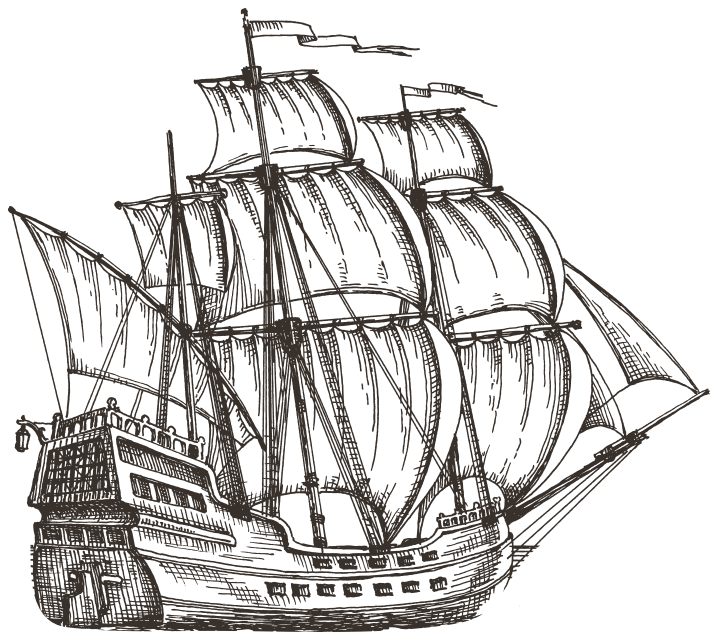
LEER DOELEN

De kinderen vormen zich beelden van het heden en het verleden door middel van eenvoudige historische bronnen, zoals: oude atlassen; historische kaarten; informatie uit musea; oude gebruiksvoorwerpen.

De kinderen leren over het ontstaan van handelscompagnieën en de scheepvaart in de 17e eeuw: de lange zeereizen, leven aan boord, handel, straffen, kapers. Ze leren de historische situatie begrijpen, in vergelijking met die van nu.

De kinderen leren twee Brielse admiraals kennen: Maerten Harpertszoon Tromp en Witte de With.

ZEEBONKEN

Les over Nederlandse zeevaarders in de 17e eeuw

Vooraf

- 1.** Zorg per leerling voor een werkboekje. Te verkrijgen via het museum.
Of print het werkboekje.
- 2.** Zorg per groep voor tenminste een tablet of laptop.
- 3.** Zorg voor een potje peperkorrels, nootmuskaat en kaneelstokjes bij opdracht 5 voor de koks.
- 4.** Verdeel de klas in groepen van 4 of 5 leerlingen. Deze leerlingen vormen met elkaar de bemanning van een schip.
- 5.** Zet het filmpje: De 80-jarige oorlog in 80 seconden van het Rijksmuseum klaar op het digibord. www.youtube.com/watch?v=hFbZwdNy8Wk
- 6.** Leg de werkboekjes klaar per groep.

I. Inleiding (10 minuten)

1. Vertel de leerlingen het volgende verhaal: Tijdens renovatiewerkzaamheden is in een van de oudste huisjes van Brielle onder de houten vloer een oude en halfvergane kist gevonden. Er zijn drie slotenmakers en twee historici aan te pas gekomen om de kist voorzichtig open te krijgen. Een van de meest bijzondere dingen die erin zaten is een dagboek. Heel voorzichtig is het door museummedewerkers en specialisten geopend. Je moet je een aantal bladen voorstellen, gebundeld in een map. Het blijkt een verslag van een zeereis van de 16-jarige Jacob Jansz uit Brielle, die in het jaar 1638 ging werken als matroos op het schip van de Brielse admiraal Maerten Tromp. In 1638 zaten we middenin de 80-jarige oorlog. Laten we kijken hoe Nederland er toen voorstond.
2. Bekijk met de leerlingen het filmpje: De 80-jarige oorlog in 80 seconden van het Rijksmuseum.

www.youtube.com/watch?v=hFbZwdNy8Wk

ACHTERGRONDINFORMATIE

Gebruik eventueel onderstaande tekst om het filmpje te verduidelijken:

In 1638 zijn de Lage landen verwickeld in een 80-jarige oorlog met Spanje.

Die oorlog begon in 1568. De Lage Landen, zoals Nederland, België en Luxemburg samen heetten, waren in bezit van de Spaanse koning Filips II.

Filips was Katholiek en wilde andere godsdiensten verbieden. Daar waren de protestante noordelijke Nederlanders niet van gediend. Ze bestormden de Katholieke kerken en verwoesten de beelden, dit kennen we als de beeldenstorm.

Daarna braken de gevechten los en ontstond er een gruwelijke burgeroorlog tussen protestanten en katholieken. De noordelijke Nederlanders verdreven Filips uit het land. De eerste stad die veroverd werd op de Spanjaarden was Brielle.

Als Filips uit het noorden weg is, scheuren de Lage Landen in tweeën en gaan de noordelijke 7 provincies door als de Republiek der Verenigde Nederlanden. Nederland was geboren.

In de Zuidelijke Nederlanden bleven de Spanjaarden de baas.

In het noorden werd een deel van de bevolking erg rijk van alle handel met Azië en Zuid-Amerika. De kooplieden werkten samen in de Verenigde Oost-Indische Compagnie, de VOC. Zij lieten schepen af en aan varen met specerijen, zoals peper, kaneel en kruidnagel. Ze verdienden daar heel veel geld mee. De kooplieden werden rijk, maar voor de bemanning was het leven op een VOC-schip heel zwaar.

Spanje en Portugal hadden op dat moment nog de grootste handelsvloot. Maar ondertussen vallen Nederlandse schepen overal ter wereld de Spaanse en de Portugese schepen en bezittingen aan. Het is tenslotte nog steeds oorlog en de Nederlanders staan te popelen om de handelsposten van de Spanjaarden over te nemen en zo de grootste te worden. In 1648 wordt eindelijk de vrede gesloten.

II. Aan boord (15 minuten)

1. Vertel de leerlingen dat ze fragmenten uit het dagboek van Jacob Jansz hebben gekregen en nog een aantal andere bronteksten om te leren hoe het leven aan boord was. Maar dat lijkt een beetje saai, dus... we gaan met Jacob Jansz mee aan boord. Iedere groep vormt de bemanning van een schip.
2. Laat de leerlingen nu opdracht 1 en 2 maken. Of verdeel zelf de rollen als dat lastig is voor de leerlingen. Laat daarna opdracht 3 maken met gebruik van de bronteksten. De oplossing voor opdracht 3 vinden ze in het museumboekje.
3. De leerlingen zijn met hun team nu de bemanning van een schip dat gaat varen naar Oost-Indië. Je kunt eventueel het volgende Schooltv-filmpje laten zien: <https://schooltv.nl/video/de-route-van-de-voc-een-reis-vol-gevaren/#q=voc>

III. Vergadering (20 minuten)

1. Voor de vergadering komen alle zelfde rollen van de verschillende schepen bij elkaar. Dus alle admirals vormen een groep, alle koks, enz. Zij gaan per groep een opdracht maken en gaan daarna weer terug naar hun schip.
2. De admirals maken opdracht 4, de koks opdracht 5, de chirurgijns opdracht 6, de matrozen opdracht 7 en de soldaten opdracht 8. Bij opdracht 5 hebben de koks de specerijen nodig. Door de opdrachten te maken verdienen de leerlingen de voorraad voor onderweg.
3. Na 20 minuten gaan de leerlingen terug naar hun eigen schip. Daar bespreken ze kort de opdrachten die ze hebben moeten doen.

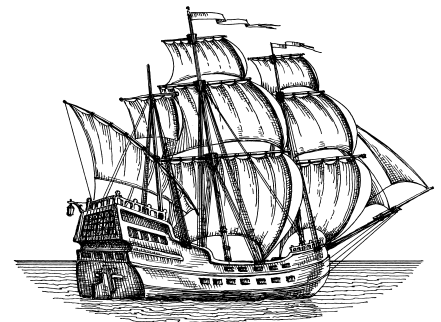
IV. Zeeslag (10 minuten)

De vloot is uitgevaren. Laat de leerlingen op het raster aangeven waar hun schip en hun sloep liggen. Er kunnen er twee op dezelfde plek liggen, ze hebben niet kunnen overleggen. Jij bent als leerkracht een Duinkerker kaper. Je hebt 20 kanonskogels ter beschikking om de vloot zoveel mogelijk schade te berokkenen. Noem steeds een coördinaat. Het schip dat geraakt wordt moet aangeven geraakt te zijn, door 'Boem' te roepen.

Hou op het raster bij waar een schip ligt. Na 20 kanonskogels ben je klaar.

Welk deel van de vloot kan ongeschonden langs Duinkerken varen?

	A	B	C	D	E	F	G	H	I	J	K	L
1												
2												
3												
4												
5												
6												
7												
8												
9												
10												

V. Antwoorden op de opdrachten (15 minuten)

Je kunt de antwoorden op het digibord laten zien, zodat de leerlingen zelf na kunnen kijken. Je kunt de opdrachten en antwoorden ook in een tweede les (uitgebreider) bespreken. Op entoennu.nl staan filmpjes over de VOC die je nog kunt laten zien.

OPDRACHT 3

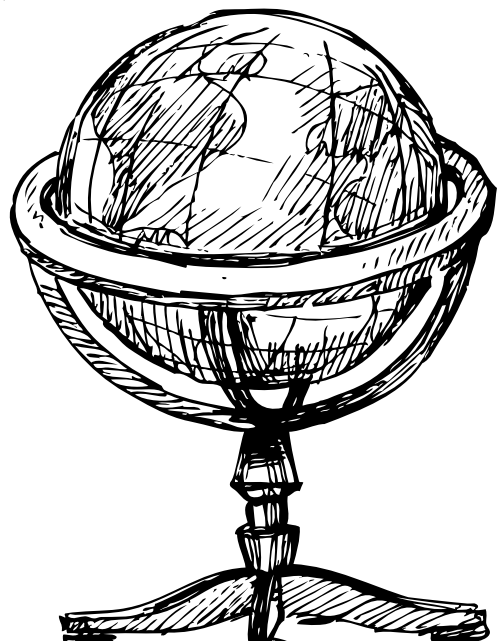
Welke admiraal leidt de vloot?

Witte de With:

- Eerste zeereis: 17 jaar oud
- Leidde streng en hard
- Globe
- Lange zeereizen

Maerten tromp:

- Eerste zeereis: 9 jaar oud
- Leidde streng, maar rechtvaardig
- Kanon
- Veel zeeslagen gewonnen

OPDRACHT 4

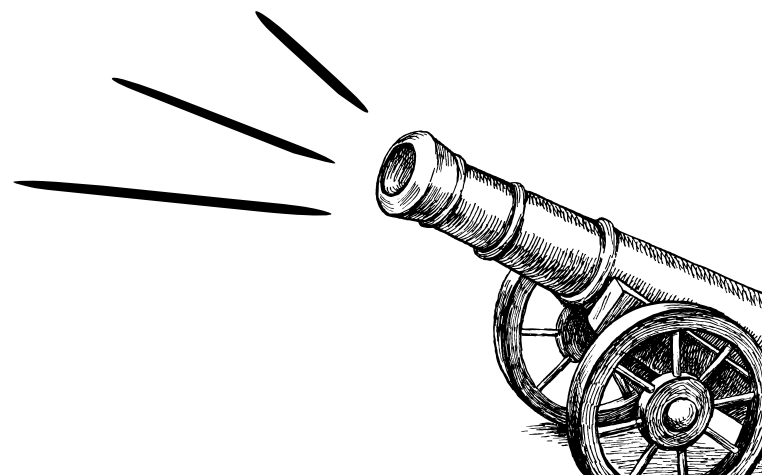
Voor alle admiralaals

a. Witte de With maakte enorme zeereizen, zover dat hij vond dat hij de wereld over gevaren was. Tromp werd beroemd om zijn overwinningen bij zeeslagen. Vooral die op de Tweede Spaanse Armada.

b.

10

OPDRACHT 5

voor de koks

- a. drank:** water, bier, jenever (of wijn)
voedsel: gezouten vlees, zuurkool, scheepsbescuit, rijst, erwten, bonen, stokvis, granen
- b.** verse groenten en fruit
- c. Peper:** peperkorrels komen van een klimplant. Die vormen trossen bessen. De trossen worden gedroogd totdat de bessen zwart zijn. Met de handen worden de bessen van de stengel gehaald en daarna gerookt om schimmel tegen te gaan.
- Nootmuskaat:** groeit aan de nootmuskaatboom. De noten worden met stokken met haken uit de bomen getrokken en van de foelie (blaadjes, ook een specerij) ontdaan. Noten worden gerookt en gedroogd. Na 6 weken worden ze uit de schil gehaald en gekalkt om insecten af te weren.
- Kaneel:** kaneel is de gedroogde binnenbast van de kaneelboom. Die worden gedroogd in de zon en gaan omkrullen. Na 7 jaar wordt de kaneelboom voor het eerst geschild. Daarna duurt het weer 4 à 5 jaar voordat dat opnieuw kan.

OPDRACHT 6

voor de chirurgijns

- a.** Tekort aan vitamine C en slechte hygiëne aan boord.
- b.** Scheurbuik kreeg je door tekort aan vitamine C. In groente en fruit zit veel vitamine C, maar dat bleef zonder koelkast aan boord niet lang goed. Door vitaminegebrek kreeg de bemanning eerst hevige buikpijn en ontstoken tandvlees. Daarna werden hun benen dik en kregen ze blauwe plekken. Als hun tanden begonnen uit te vallen, stierven ze vrij snel daarna.
- c.** Met kielhalen werd iemand aan een touw gebonden en onder de kiel (onderkant) van het schip doorgehaald. Meestal kreeg diegene een leren jas of harnas aan. Dit was om te voorkomen dat hij zich volledig openhaalde aan de schelpen op de kiel van het schip. Het was niet de bedoeling dat iemand stierf door kielhalen, daarom moest de chirurgijn de bestrafte goed nakijken voordat hij voor een tweede of derde keer onder het schip door moest. De verwondingen bestonden voornamelijk uit sneden door schelpen.

OPDRACHT 7

voor de matrozen

a. Grote mast 13

Fokkemast 12

Bezaansmast 14

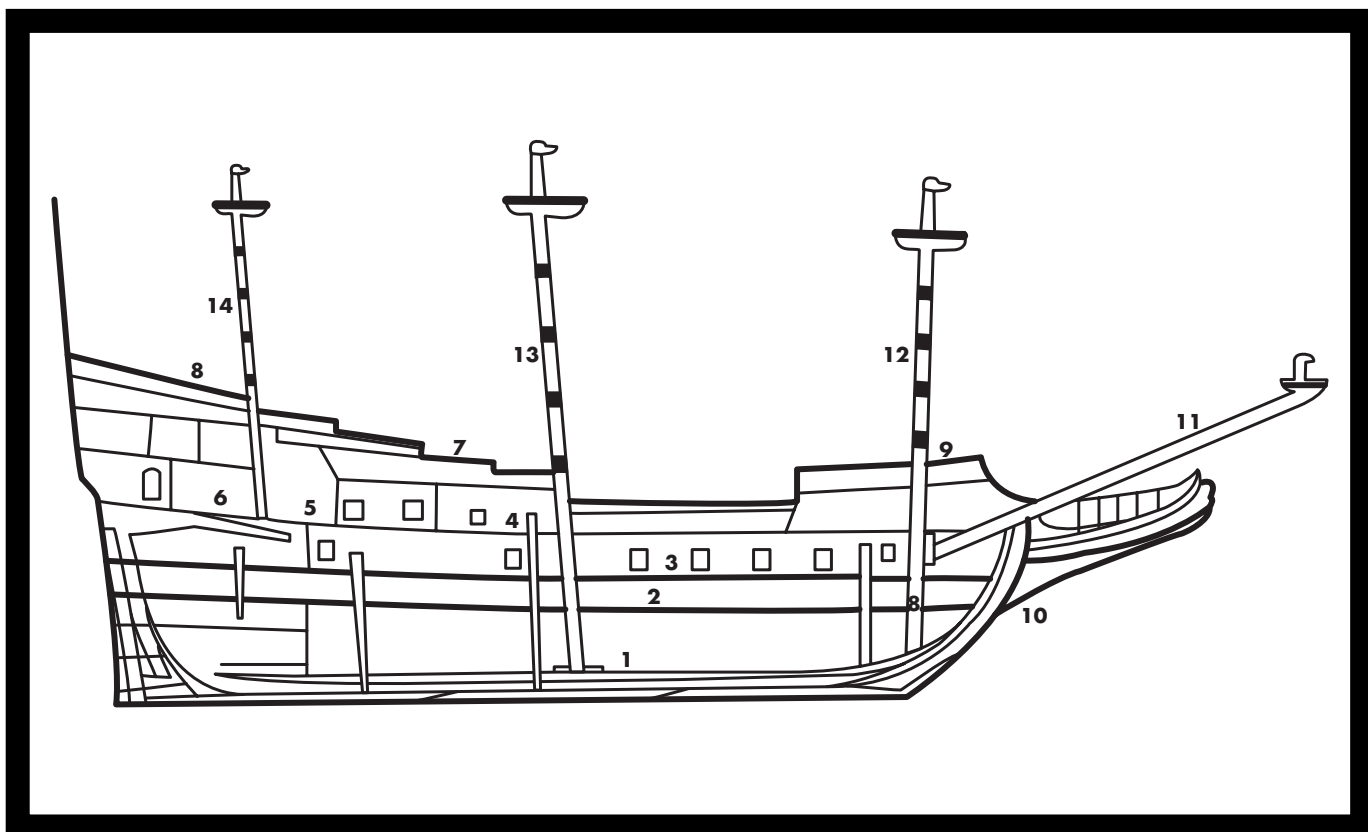
Boegspriet 11

Galjoen 10

Overloopdek 3

Kajuit 6

Stuurplecht 5

13

OPDRACHT 8

voor de soldaten

- a.** Branders zijn schepen die aan het eind van hun leven zijn. De bemanning vaart de schepen naar de zeeslag. Daar wordt tijdens de slag het schip naar de vijand gestuurd, bemanning van boord gehaald en het schip wordt in brand gestoken. Vaart zo'n schip tegen een vijandelijk schip, dan vat dat vlam en vergaat.
- b.** De schepen voeren in kiellinie in de lengte achter elkaar met de kanonnen aan dezelfde kant. Een lange rij schepen dus met kanonnen. Het voordeel was dat wanneer andere schepen langs voeren ze over de hele lengte van de kiellinie geraakt konden worden.
- c.** Kapers of piraten zijn schepen die proberen een ander schip te overen om er met de buit vandoor te gaan. Soms namen ze ook de bemanning gevangen. Die moesten dan voor de kapers werken. Maerten Tromp is in zijn jeugd door kapers gevangengenomen en heeft voor hen moeten werken als een soort slaaf. Ook nu kennen we nog piraten op zee, voornamelijk bij Afrika, en ook nu worden zeeschepen daar begeleid door de marine (oorlogsvloot).

DUINKERKEN

Duinkerken was in handen van de Spanjaarden en dus voor de Nederlanden een belangrijk doelwit. Daarnaast vielen de kapers de Nederlandse haringvloot aan en andere handelsschepen die terugkwamen naar huis, vol beladen met specerijen en anderen schatten.

